

12. BÖLÜM / CHAPTER 12

ARŞİV BELGELERİ İŐIŐINDA ŞEYH GALİP VE ŞİİRLERİ HAKKINDA YENİ BİLGİLER

NEW INFORMATION ABOUT SHEIKH GHALIB AND HIS POEMS IN THE LIGHT OF ARCHIVE DOCUMENTS

Mücahit KAÇAR¹

¹Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: mukac80@gmail.com

DOI: 10.26650/B/AA14AA25.2022.009.12

ÖZ

Türk edebiyatı tarihinin önemli kaynaklarından birisi olan arşiv belgelerinin edebiyat tarihimizin bazı karanlık noktalarını aydınlatacak önemli bilgileri ihtiva ettiği hususu, bu kaynağın kullanılmasına dayanan çalışmaların artmasıyla son yıllarda daha da belirginleşmiştir. Özellikle de şairlerle padişahların ilişkilerinin tespitinde bu belgeler önemli bir rol üstelenebilirler. Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilen Şeyh Galip'in şiirlerinin ve tasavvufi düşüncelerinin anlaşılması noktasındaki çalışmalar sürmektedir ancak şairin hayatı ve şiirlerinin tespiti gibi çalışmaların artık yapılmadığı görülmektedir. Halbuki yazma eser kütüphanelerimizde ve arşivlerde bulunacak yeni belgeler ve eserler vesilesiyle Şeyh Galip ve diğer şairlerimiz hakkında bilinenlere yeni bilgiler ekleneceği, hatta mevcut bilgilerin değişebileceği de muhtemeldir. Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığına bağlı Osmanlı Arşivleri'nde ve Topkapı Sarayı Arşivi'nde tespit ettiğimiz bazı belgeler ışığında Şeyh Galip'in hayatı hakkında yeni bilgiler ve şu ana kadar yayımlanmamış birkaç şiiri ele alınarak şairin hayatına dair bilgilere ve divanına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmamızda, Şeyh Galip'in eşi ve çocukları hakkındaki arşiv belgelerine dikkat çekildiği gibi Üçüncü Selim'le olan ilişkisinin bazı örneklerine de değinilmiştir. Çalışmada ayrıca Şeyh Galip'in arşiv belgelerinde tespit ettiğimiz ve şu ana dek bilinmeyen birkaç şiirine de işaret edilmektedir. Dolayısıyla, Galip'in hayatı ve ailesi hakkındaki bilgilerimizin arşiv belgelerine göre güncellenmesi gerektiği gibi arşiv belgelerinin Türk edebiyatı tarihi çalışmalarında da daha yoğun bir şekilde kullanılması gereği de ortadadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Galip, III. Selim, Arşiv, Şiir

ABSTRACT

Archival documents are a significant source which shed light on the history of Turkish literature and which contain important information that illuminates some dark points of our literary history. The use of these archives has become more evident in recent years with an increase in studies based on findings from this source. These documents

can play a particularly important role in determining the relations between poets and sultans. Studies on understanding the poems and mystical thoughts of Sheikh Ghalib, considered to be one of the greatest poets of Turkish literature, continue, but studies about the poet's life and works in general are no longer carried out. However, it is possible that new information may be added to what is known about Sheikh Ghalib and other poets, and that even existing information may change, thanks to new documents and works which have been found in our manuscript libraries and archives. In our study, attention is drawn to the archival documents about Sheikh Ghalib's wife and children, as well as some examples of his relationship with Selim III. In this study, we will also draw attention to a few poems of Sheikh Ghalib that we have identified in the archive documents and which have been unknown until now. The aim of this study is to contribute to existing knowledge about Sheikh Ghalib and his divan by considering new information about his life and some of his unpublished poems in the light of some documents recently found in the Ottoman Archives of the Presidency and the Topkapı Palace Archive. In the light of this new discovery it is clear that information about Ghalib's life and family should be updated according to the archival documents. Our study also emphasises the necessity of using archival documents more intensively in studies on the history of Turkish literature.

Keywords: Sheikh Ghalib, Selim III, Archive, Poetry

Extended Abstract

The fact that archival documents are one of the main sources to be consulted in order to properly write the history of Turkish literature has become more evident in recent years. As İsmail Erünsal, who has written pioneering works in this field, emphasized in one of his articles, archive documents contain important information that will illuminate some dark spots in our literary history.

Considered one of the greatest poets of Turkish literature, Sheikh Ghalib continues to attract the attention and interest of literary researchers today with studies on his works. Until 2016, 48 books, 50 theses, 308 articles and 36 papers were published about Sheikh Ghalib. However, it is possible that new information will be added to what is known about Sheikh Ghalib and our other poets, and even existing information may change, thanks to new documents and works to be found in our manuscript libraries and archives.

The aim of this study is to contribute to the existing information about Sheikh Ghalib and his divan by considering new information about his life and some of his unpublished poems in the light of some documents recently found in the Ottoman Archives of the Presidency and the Topkapı Palace Archive.

The documents that we discuss in our study contain records about a document of approval given to Sheikh Ghalib allowing him to get snow and ice from the palace. This document shows us that Sheikh Ghalib was valued like other state officials. In the other two documents, there are records of the grants that Selim III made to Sheikh Ghalib on different occasions.

In a document dated 13 October 1799, we see that ten months after the death of Ghalib, his children demanded a salary and a house from the sultan due to the difficult situation they had fallen into, and the sultan gave them a salary.

It is well known that Ghalib's Divan has been the subject of three different studies, but it is still possible that there are poems that are not included in the poet's divan. We see that some of Sheikh Ghalib's poems were recorded in some documents in the Topkapi Palace Archive. In our study, the text of these three new poems is also presented.

According to the archive documents we have, the distribution of the inheritance left by Sheikh Ghalib to his wife and children after his death is apparent and upon their request his children received help from the sultan, their demands having been accepted. Likewise, in these documents, the personal belongings that Sheikh Ghalib left behind after his death are evident, and it is understood that the majority of these belongings consist of the books he owned. While Ghalib's intellectual abilities can be discussed from different angles through his books, it is obvious that information about his life and family should be updated according to the information we found in the archival documents.

We also have some examples of Ghalib's relationship with Selim III. These documents reveal that besides the money and other gifts given to Sheikh Ghalib, snow and ice, which are very valuable in the summer months, were regularly sent to Ghalib's Mawlawi Lodge. In addition, the documents show that he was the overseer of a foundation with authority given to him by the sultan and that he made a request to the sultan to change the administrators of the foundation and that this demand was implemented. The last new discovery that the archival documents reveal to us about Ghalib is regarding a few unknown poems of the poet. The contents of these poems also point to the relationship between the poet and Selim III.

It is hoped that with a deeper examination of the archive documents, other documents related to the subject will be found and that the life of Ghalib and his relationship with Selim III will become clearer in our minds with new studies to be made in the light of these.

Giriş

Türk edebiyatı tarihinin hakkıyla yazılabilmesi için başvurulması gereken temel kaynaklardan birinin arşiv belgeleri olduğu gerçeği, bu kaynağın kullanılmasına dayanan çalışmaların artmasıyla son yıllarda daha da belirginleşmiştir. Bu alanda öncü çalışmalar kaleme alan İsmail Erünsal'ın¹ da bir makalesinde vurguladığı gibi arşiv belgeleri edebiyat tarihimizin bazı karanlık noktalarını aydınlatacak önemli bilgileri ihtiva etmektedirler (Erünsal, 1977, s. 214).

Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilen Şeyh Galip, eserleri üzerinde yapılan çalışmalarla günümüzde de edebiyat araştırmacılarının dikkat ve ilgisini çekmeye devam etmektedir. Şeyh Galip'in *Divan*'ı, *Hüsn ü Aşk*'ı ve *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'si birçok yazıya konu edilmiş ve Şeyh Galip hakkında hazırlanan bibliyografik bir kitaptaki tespitlere göre kendisi hakkında 2016 yılına kadar 48 kitap, 50 tez, 308 makale ve 36 bildiri yayımlanmıştır (Koncu, Çakır ve Alptekin, 2016). Çalışmaların büyük bölümünün Galip'in şiirlerinin ve tasavvufi düşüncelerinin anlaşılması noktasına yoğunlaştığı görülmektedir. Şeyh Galip gibi bir şaire dair her türlü ayrıntının ortaya konulduğu kanaatinin yaygınlığı sebebiyle, son zamanlarda Galip'in hayatına dair bilgilerin ve şiirlerinin tespiti gibi çalışmalar yapılmamasının da son derece doğal olduğunu düşünüyoruz. Ancak yazma eser kütüphanelerimizde ve arşivlerde bulunacak yeni belgeler ve eserler vesilesiyle Şeyh Galip ve diğer şairlerimiz hakkında bilinenlere yeni bilgiler ekleneceği, hatta mevcut bilgilerin değişebileceği de muhtemeldir.

Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığına bağlı Osmanlı Arşivleri'nde ve Topkapı Sarayı Arşivi'nde tespit ettiğimiz bazı belgeler ışığında Şeyh Galip'in hayatı hakkındaki yeni bilgiler ve şu ana kadar yayımlanmamış birkaç şiiri ele alınarak şairin hayatına dair bilgilere ve divanına katkıda bulunmayı amaçlıyoruz.

1. Şeyh Galip ve Çocukları Hakkında Yeni Bilgiler

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Şeyh Galip hakkında çok sayıda çalışma mevcut olup bunlar arasından iki tanesi bizim de bu başlık altında yapmak istediğimiz türden çalışmalar olması açısından dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi Abdulkadir Gürer'e ait olup kendisinin 1993 yılında tamamladığı “Şeyh Galip Dîvânı (İnceleme-Metin)” adlı doktora tezinde yararlandığı bir belgeye dayanarak yazdığı yazıdır. Şeyh Galip'in soyu, tahsili ve hayatının gençlik yılları hakkında son derece önemli bilgiler ihtiva eden bu belge, Galata

1 Arşiv kaynaklarının kullanılmasıyla, edebiyat tarihimizin temel kaynağı olarak kullanılan tezkiyelerdeki birçok bilginin değişeceğine, bazı bilinmeyen hususların da ortaya çıkacağına inanan İsmail Erünsal'ın arşiv belgelerine dayanarak kaleme aldığı çalışmalarını bir araya topladığı önemli çalışması için bkz. (Erünsal, 2008).

Mevlevihanesi'nde bulunan Şeyh Galip Divanı'nın başında yer almakta olup yaklaşık dört yapraktan oluşmaktadır. Buradaki bilgiler, Şeyh Galip'in yakın dostlarından Pertev mahlaslı Muvakkitzade Mehmed Nurî tarafından kaleme alınmıştır. Bu belge sayesinde Şeyh Galip'in dedesinin Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Kûçek Muhammed olduğunu, soyunun Kırım'dan geldiğini ve iyi bir eğitim aldığını öğreniyoruz (Gürer, 2000, s. 203-225).

Şeyh Galip'in hayatıyla ilgili bilgilere büyük katkıda bulunan diğer bir çalışma da Talip Mert tarafından yayımlanmış olup arşiv belgelerine dayanmaktadır. Bu yazıda ele alınan belgelerin birincisi, Şeyh Galip'in kendi el yazısıyla yazılmış olup belgede, kendisinin nazır olduğu Hasan Ağa vakfıyla ilgili olarak mahkemeye yansıyan bir olayı padişaha arz ettiğini görmekteyiz. Yazıda ele alınan diğer belgelerden de Şeyh Galip'in ölümünden sonra kayda alınan terekesini yani kendisinden geriye kalan malını ve borçlarını, Şeyh Galip'in mütevazı bir hayat sürdürdüğünü gösteren eşyalarının neler olduğunu, kimlere borçlandığını ve ölmeden önce hangi kitaplara sahip olduğunu öğrenebilmekteyiz. Aynı yazıda, Şeyh Galip'in Mehmed Mecdî ve Şerîfe Zübeyde isimli çocukları olduğunu, Galip'in ölümünden sonra bu çocukların vasiliklerinin anneleri Şerife Aişe Hanım'a verildiğini, öğrenmekteyiz. Bu belgeye göre; Şeyh Galip'ten kalan toplam para 5392 kuruş iken toplam borcu da 2513 kuruştur. Dolayısıyla kendisinden net olarak 2878 kuruş miras kalmış, bundan da eşi Aişe Hanım'a 359 kuruş, babası Mustafa Reşid Efendi'ye 479 kuruş, oğlu Mehmed Mecdî'ye 1359 kuruş, kızı Şerife Zübeyde'ye de 679 kuruş kalmıştır. Diğer belgelere göre de Şeyh Galip'in karısı Aişe Hanım, çocuklarının 2138 kuruşluk mirasını yönetmek amacıyla vasi atanmış ve çocuklarına aylık 12 kuruş harcamaya yetkili kılınmış olup Aişe Hanım'ın çocukların mirasından zaman zaman etrafındaki kişilere borçlar verdiği ve bu borçların kayıt altına alındığı görülmektedir (Mert, 2009, s. 10-14).

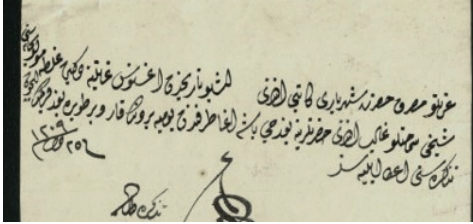
Bu bölümde ele alınacak belgeler, bizlere III. Selim ile Şeyh Galip hakkındaki ilişkiye dair ipuçları sunmaktadır. Fatih Usluer, III. Selim'in sır katibi olan Ahmed Efendi'nin kaleme aldığı Ruzname'ye dayanarak Şeyh Galip ile III. Selim arasındaki ilişkinin zannedildiği kadar yakın olmadığını, bu ikilinin yüz yüze görüştüklerine dair tek bir kayıt bulunduğunu belirterek, III. Selim ve Şeyh Galip dostluğunun kaynaklara mübalağalı bir şekilde yansıdığının rahatlıkla söylenebileceğini ifade eder:

Bugün elimizde 9 Recep 1205-Ramazân 1217/15 Mart 1791-Aralık 1802 tarihleri arasında gün gün III. Selim'in neler yaptığını anlatan bir Rûz-nâme vardır. Şeyh Gâlib'in 9 Şevval 1205/11 Haziran 1790'da Mehmed Emin Çelebi tarafından Galata Mevlevihanesi şeyhliğine getirilmesinden 26 Recep 1213/3 Ocak 1799'daki vefatına kadarki dönemi de kapsayan bu günlükte Şeyh

Gâlib'in adı sadece iki yerde geçmektedir. Bunlardan birincisi Mevlevihanenin tamiri için Şeyh Gâlib'in yazdığı kasidenin Bâb-ı Âlî tarafından sultana gönderildiği 11 Recep 1206/4 Mart 1792 tarihli notta geçmektedir (Arıkan 1993: 63). İfade edildiği gibi şiiir bizzat şair tarafından takdim edilmemiştir. Şeyh Gâlib'den bahseden diğer not ise 20 Muharrem 1207/7 Eylül 1792 tarihinde III. Selîm'in Galata Mevlevihanesinde mukabeleye katılması bahsinde "zâviye-i mezkûrun şeyhi olan Es'ad Gâlib Dede Efendi'ye bir çıkın ve misâfir meşâyihâ bir çıkın altun ihsân..." şeklinde geçmektedir (Arıkan 1993: 94). III. Selîm ile Şeyh Gâlib'in yüz yüze görüşmelerine dair tek kayıt budur (Usluer, 2013).

Aslında, elimizdeki tek kaynak III. Selim'in sır katibi Ahmed Efendi'nin Ruzname'si olsaydı belki böyle bir çıkarımda bulunulabilirdi ancak bu yazıda paylaşacağımız birkaç belgeden de anlaşılacağı gibi dönemin tüm belgeleri elde edilip okunmadıkça bu konuda net hükümlerde bulunmamak gereği ortaya çıkar.

Aşağıdaki 25 Zilkade 1209 / 13 Haziran 1795 tarihli arşiv belgesinde (AE.SSLM. III.350.20106) görüleceği üzere, Şeyh Galip'in saraydan kar ve buz alabilmesi için gerekli olan belgenin verilmesi onayı kaydedilmiştir.

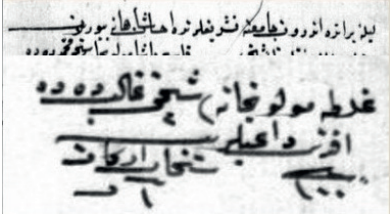

İzzetli masraf-ı hazret-i şehriyârî kâtibi efendi, işbu târîhden Ağustos gâyetine degin Galata Mevlevihânesi şeyhi semâhatlü Gâlib Efendi hazretlerine Buzcubaşı Ağa tarafından yevmiye bir denk kar ve bir torba buz verilmesi için tezkeresini i'tâ eylesiniz. 25 Zilkade 1209 / 13 Haziran 1795

“Osmanlı arşiv belge ve defterlerinde Karcıbaşı ve Buzcubaşı unvanı taşıyan görevliler; Padişah, Valide Sultan, Kadın Efendiler ve harem dairesine kar ve buz tahsisatı yapmakla” (Türkmen, 2011, s. 208) görevli olup kar ve buz, “yaz mevsiminin başlangıcı olan Haziran ayından Ağustos ayı sonuna kadar üç ay boyunca her gün” (Göncü, 2012, s. 73) saray ahalisine ve devlet erkânına dağıtırlardı. Bu belge bize, Ş. Galip'in diğer devlet erkânı gibi değer gördüğünü göstermektedir.

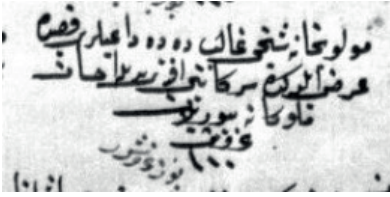
Şeyh Galip'le ilgili aşağıdaki iki belgede ise III. Selim'in Şeyh Galip'e farklı vesilelerle bulunduğu ihسانların kayıtları bulunmaktadır. Bunların 29 Şaban 1208 / 1 Nisan 1794 tarihli olanında Berat gecesinde Enderun Camiinde hazır bulunanlardan Şeyh Galip'e 100 kuruş

ve bir kürk verildiği kaydedilmiş, 29 Zilkade 1208 / 28 Haziran 1794 tarihli olanında ise Şeyh Galip'in padişaha sunduğu kaside mukabilinde kendisine 100 kuruş ihsan edildiği belirtilmiştir.

Leyle-i Berâtda Enderûn Câmî'ine teşriflerinde ihsân buyurulan

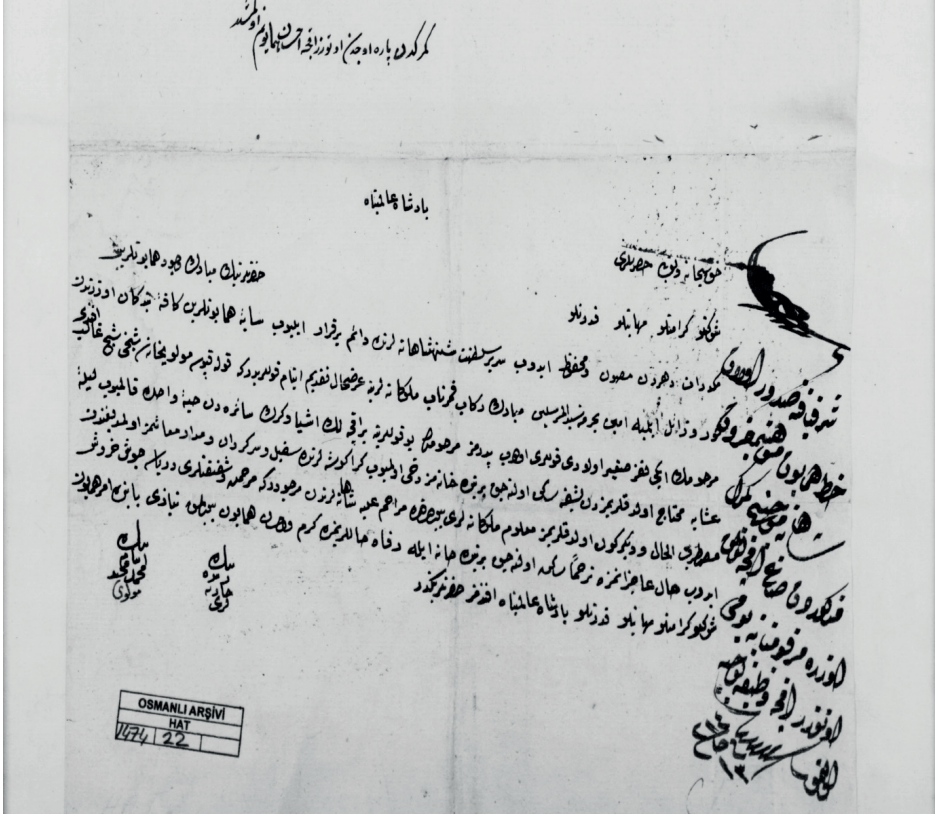
Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gâlib Dede Efendi dâîlerine 100 kuruş ve 1 sincâb erkân kürk (TS. MA.d. 02439.0052.00)

Mevlevîhâne Şeyhi Gâlib Dede dâîleri kaside arz eyledikte sır kâtibi efendi yediyle ihsân-ı mülûkâne buyurulan yüz kuruş (TS. MA.d. 02439.0042.00)

Şeyh Galip ile III. Selim ilişkisine dair bilgilerimize katkıda bulunan bu iki belgenin dışında, Galip'in padişah yanındaki kıymetine işaret eden bir belge daha bulunmaktadır. Daha önce Muallim Cevdet'in ortaya çıkardığı, birçok çalışmada da kendisine atıfta bulunulan 13 Cemaziyelevvel 1214 - 13 Ekim 1799 tarihli bu belgede (Osmanlı Arşivi Hat 1474-22), 27 Receb 1213-4 Ocak 1799 tarihinde vefat eden Galip'in ölümünden 10 ay sonra, çocuklarının düştükleri zor durumdan dolayı padişahın geçim vesilesi olacak bir maaş ve ev istedikleri, padişahın ise kendilerine gümrük mukataatından 30'ar akçe maaş bağladığını görmekteyiz. Ancak bu belgeden çıkarılan sonuçlar maalesef yanlış olmuştur. Bizim bu çalışmada ayrıntılı olarak içeriğini vereceğimiz bu belgeye dayanarak Ş. Galip'in üç çocuğu olduğu veya bu belgeye göre iki erkek çocuğuna maaş bağlandığı iddia edilmiştir.² Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Ş. Galip öldüğünde Mehmed Mecdi ve Şerife Zübeyde isimli iki çocuğu geride kalmıştır.

2 "Ele geçen bir fermanın Ahmed ve Mehmed adlarında iki oğlu olduğu ve padişahın bu çocuklara İstanbul Gümrük Mukataasından 30'ar akçe maaş bağladığını görüyoruz (İpekten, 1996, s. 15); Elimizdeki belgeler bize, eşinin kim olduğunu ve hangi tarihte evlendiğini belirtmemekle birlikte, onun ikisi erkek ve biri kız olmak üzere üç çocuğu bulunduğunu göstermektedir: Ölümünden üç yıl önce doğan kızı Zübeyde için Esrar Dede'nin yazmış olduğu tarihi biraz önce anmıştık. Yine rahmetli M. Cevdet, şairin ölümü dolayısıyla, çocukları Ahmet, Mehmet Mecit ve Zübeyde'ye İstanbul Gümrüğü mukataası malinden otuzar akçe gündelik bağlandığını gösteren resmi bir belge (ferman) elde etmiştir" (Yüksel, 1980, s. 30); "Muallim Cevdet tarafından bulunan bir fermanın, İstanbul Gümrüğü mükataasından otuzar akçe gündelik tahsis edilen Ahmet, Mehmet Mecit ve Zübeyde adlarında üç çocuğundan söz edilmektedir" (Ayvazoğlu, 1995, s. 24).

Hakk subhânehu ve te'âlâ hazretleri şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin mübârek vücûd-ı hümayunlarını mükedderât-ı dehrden masûn u mahfûz idüp serîr-i saltanat-ı şehinşâhânelerinde dâim ber-karâr eyleyüp sâye-i hümayunların kâffe-i bendegân üzerinden dûr u zâil eylemeye. Âmin bi-hürmeti seyidi 'l-mürselîn.

Mübârek rikâb-ı kamer-tâb-ı mülûkânelerine arz-ı hâl-i takdîm-i eytâm kullarıdır ki Kulekapısı Mevlevihânesi şeyhi Şeyh Gâlib Efendi merhûmun iki nefer sağır evlâdı kulları olup pederimiz merhûmun bu kullarına bir akçelik eşyâ ve gerek sâireden habbe-i vâhîde kalmayıp leyle-i işâyâ muhtâc olduklarımızdan başka sâkin olunacak bir nebze hânemiz dahi olmayıp kirâ köşelerinde sefîl ü ser-gerdân ve medâr-ı maîşetimiz olmadığından muztaribu 'l-hâl u diger-gûn olduklarımız ma'lûm-ı mülûkâneleri buyuruldukda merâhim-i alîyye-i şâhânelerinden mercûdur ki merhamet ü şefkatleri deryâsı cûş [u] hurûş idüp hâl-i âcizânemize terahhûmen sâkin olunacak bir tûre hâne ile refâh-ı hâllerimize kerem ü ihsân-ı hümayun buyurulmak niyâzı bâbında emr-i hümayûn şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerininindir.

Çalışmamızda yayınladığımız bu belgelerde Şeyh Galip'e saraydan buz ve kar verilmesi, farklı vesilelerle kendisine ihsanda bulunulması ve ölümünden sonra da Galip'in çocuklarına destek olunmaya devam edilmesi Galip ile III. Selim arasındaki ilişkinin sıradan bir ilişki olmadığını göstermektedir. Talip Mert'in yazısındaki bir belgede geçtiği üzere padişahın Ş. Galip'i bir vakfa nazır olarak ataması, 10 Safer 1209/6 Eylül 1794 tarihinde Şeyh Galip'e mesnevihanlıklara atanacakları önerme hakkı verilmesi ve bunlara benzer başka hususlar düşünüldüğünde ikili arasında dönem kaynaklarında geçtiği gibi yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Ancak yukarıda da dediğimiz gibi başka belgelerle de teyit edilmeye muhtaç olan bu yakın ilişkinin olmadığını söylemek de kolay değildir.

2. Şeyh Galip'in Bilinmeyen Birkaç Şiiri

Bilindiği üzere Galip'in divanı üç farklı çalışmaya konu edilmiştir, ancak yine de şairin divanına girmeyen şiirlerinin bulunması muhtemeldir. Nitekim geçmiş yıllarda Şeyh Galip'in yayımlanmamış şiirlerini ele alan bir çalışma, Erdoğan Taştan tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, Şeyh Galip'in Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümü 776 numarada bulunan bir şiir mecmuası içinde bulunan bazı şiirleri sunulmuştur. Yazar, *Gâlib Divanı*'nı doktora tezi olarak hazırlayan Abdulkadir Gürer'in de bu şiir mecmuasında bulunan şiirlerin önemli bir kısmını çalışmasında kullandığını, ancak bu tezin henüz yayımlanmamış olmasının şiirlerin geniş okuyucu kitlesine ulaşmasını engellediğini düşünerek bu şiirleri araştırmacıların istifadesine sunmayı amaçladığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, aslında bu çalışma, Gürer'in kitap olarak basılmayan ve maalesef metnine de kolaylıkla ulaşılmayan tezinde bulunan ancak diğer iki çalışmada bulunmayan 1 gazel, 2 rubai, 1 kıta, 13 tarih manzumesi, 18 tarih mısraı ve 22 müfredin metnine yer vermektedir (Taştan, s. 2012, s. 2825-2855).

Biz de Topkapı Sarayında bulunan bazı belgelerde Şeyh Galip'in bazı şiirlerinin kaydedildiğini gördüğümüzde öncelikle Gürer, Kalkışım ve Okçu'nun divan neşirleri (Gürer, 1993; Kalkışım, 1994; Okçu, 1993) ile Taştan'ın söz konusu çalışmasına baktık. Diğer çalışmalarda bulunmayan 20'ye yakın şiirin çoğunun Gürer'in tezinde bulunduğunu, geriye kalan 3 şiirin ise hiçbir çalışmada bulunmadığını tespit ettik. Aşağıda Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde TSMA. E. 0361 numarada bulunan bu şiirlerin her birinin muhtevasına değinildikten sonra şiirlerin metnine yer verilmiştir.

Söz konusu belgede yer alan aşağıdaki beyitler, aslında ilginç bir özellik de göstermektedir. Bilindiği üzere "*III. Selim tarafından Mevlânâ'nın türbesine gönderilecek örtününün baş tarafına yazılmak için bir beyit istenmiş ve o da;*

*Müceddid olduğu Sultân Selîm'in dîn ü dünyaya
Nümâyândır bu nev-pûşîdesinden kabr-i Monlâ'ya*

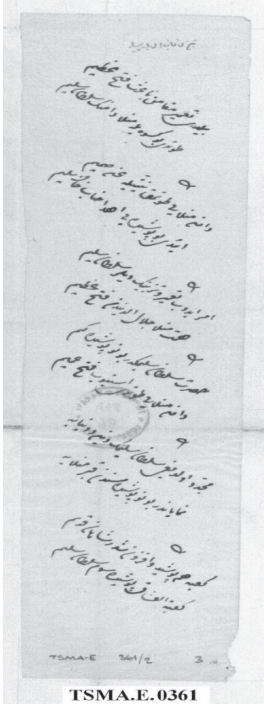
beytini yazmıştır” (Usluer, 2013). Bu beyit aynı zamanda *Galip Divânı*'nda bulunan ve ilk iki bendi

Zihî pûşîde-i zerdûz-ı pür-zer zühre-pîrâye
Ki kat-ber-kat müreccâh köhne tâk-ı çarh-ı bâlâya
Zemîni belki fâyik atlas-ı gerdûn-ı hadrâya
Resâdır perde perde vâsıl etmek arş-ı a'lâya
Ki misli girmemiştir çeşm-i mihr-i âlem-ârâya
Münevver bir âfâkdır gûyiyâ subh-ı tecellâya
Müceddid olduğu Sultân Selîm'ün dîn ü dünyâya
Nümâyândır bu nev pûşîdesinden kabr-i Monlâya

Selîm Han İbn-i Sultân Mustafâ kim dâd-perverdir
Süleymân tahtına hem zâtı hem âsârı zîverdir
Sipihri çok zamândan ârzûsu bir dilâverdir
Vücûd-ı pâk-i pür-cûdu bu yüz başına efserdir
Hele bulsun biraz işler karâr emr-i mukarrerdir
Cihân ser-te-ser feth edecek şâh-ı serverdir
Müceddid olduğu Sultân Selîm'ün dîn ü dünyâya
Nümâyândır bu nev pûşîdesinden kabr-i Monlâya

şeklinde olan bu terci-i bendin vasıta beytini de oluşturmaktadır. Esrar Dede tezkiresinde, Galip'in sultana beyit yazıp gönderdiği ifade edildiği halde³, şu ana kadar yayımlanmış çalışmalarda, bu beytin yukarıda işaret ettiğimiz terci-i bendle birlikte yazılıp padişaha sunulduğu ifade edilmekteydi.⁴ Ancak aşağıda metnini vereceğimiz belgeden hareketle Galip'in örtüye yazılması için Sultan III. Selim'e 6 beyit sunduğunu, bunlar arasından da söz konusu beytin seçildiğini söyleyebiliriz.

- 3 “Hubb-i hanedân-ı Mevlânâ kuddise sırruhu'l-isnâ ol şehin-şâh-muhibb-i mahabbet-i destgâhu dil-i idrâkinden ser-zede olup evvelâ türbe-i kürsi-rütbe-i Hudâvendigârın sandûka-i 'arş-resâsına misâl-i atlâs-ı gerdûn hazra bir pûşîde-i zer-dûz-ı gevher-endûd ve bir perde-i müzer-keş-i bûkalemün-ı 'Anka-maksûd yapdurup pûşîdenün kitâbe-i cânib-i re'sine tahrîr olunmaga bir beyt mukteza vü şâyân olmaga Hazret-i Dede Efendinün ol beytün inşâdı niyâz olunmışdı ki ol zamân henüz Südlicede münzevî idiler ve bi'l-bedâhe bu beyti inşâ ve huzûr-ı şehryârîye 'arz olındukda hâme-i gevher-nigâr-ı zer-tarla tahrîr olındı. Beyt: Müceddid oldığı ...” (Genç, 2000, s. 384).
- 4 Konuyu bu şekilde ele alan çalışmalardan birkaçı için bkz: (İpekten, 1996, s.10; Yüksel,1980, s. 17; Okçu, 1993, s. 5; İsen, 1995, s. 42).

Bildi ta' mîr-i makâmın bâ' iş-i feth-i ' azîm

Ûtdı bu kisveyle Monlâ dâmenüñ Sulţân Selîm

*

Dâmen-i Monlâyı ÷utmak niyyetiyle ' an- şamîm

İtdi bu püşideyi ihdâ cenâb-ı Hân Selîm

*

Emr idüp tağyîr u tezyînüñ diler Sulţân Selîm

Himmet-i Mollâ Celâleddînden feth-i ' azîm

*

Hâzret-i Sulţân Selîmüñdür bu nev püşide kim

Dâmen-i Monlâyı ÷utdı isteyüp feth-i ' amîm

*

Müceddid olduğı Sulţân Selîm' üñ dîn ü dünyâya

Nümâyândır bu nev püşidesinden kabr-i Monlâyâ

*

Ka' be hem püşid u efvn şod zi-şâhân-ı kâdim

Ka' betü'l- ' uşşâk püşide sivum Sulţân Selîm

Çalışmamızda ele alacağımız diğer iki şiir ise yeni yıl tebrikleri muhtevalı kıt'a-yı kebirlerdir. Galip, sırasıyla H. 1206/1791 ve 1207/1792 yeni yıllarını tebrik ettiği sultana, bu şiirlerin sonunda, ebced hesabıyla o yılın tarihini veren ifadeler kullanmaktadır. Örneğin H. 1206 yılının gelişi üzerine Sultan III. Selim'e sunduğu aşağıdaki ilk kıt'a-yı kebir ebced hesabıyla "vakt-i meserret" tamlamasıyla H. 1206 yılına tarih düşürmektedir. Galip'in bu şiirinin merkezinde Sultan III. Selim'in meyhaneleri kapatması⁵ ve başka şiirlerinde de belirttiği⁶ gibi sultanın bir nevi Mehdî olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır.

Şâh-ı Cem-câh-ı zamân hâzret-i Sulţân Selîm

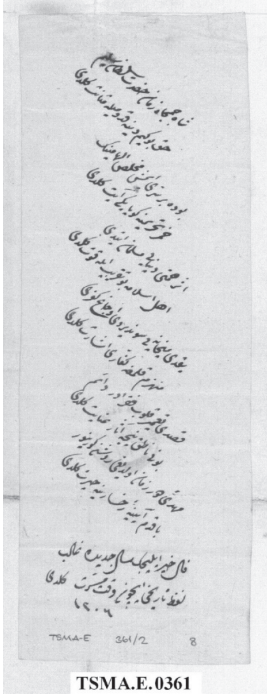
Hâk bu kim dîne kudümiyle metânet geldi

Bu da bir sırrı imiş mağlaş-ı İlhâmînüñ

Hâmır tahrîmine güyâ yeñi âyet geldi

5 Sultan III. Selim'in huzurunda toplanan meşveret meclisinde "Meyhaneler kapansın." kararı alınmış, bu yüzden rakı ve şarabın alınıp satılması, bilhassa ehl-i İslam'ın içki kullanması tamamen yasaklanmıştır (Ünal, 2003, s. 285).

6 Nitekim bu kasidelerin birinde, "Ol Pâdişah ki verdi mühimmât-ı devlete / Hüsn-i nizâm Mehdî-i sâhib-zamân gibi" demek suretiyle padişahı Mehdiye benzetmektedir (Okçu, 1993, s. 7).

Eser-i himmeti dünyāyı müselmān itdi
Ehl-i İslāma bu takrīb kuvvet geldi

Yıkdı meyhāneyi söndürdi ocağ-ı küfri
Münhezim kıлмаğa küffārı işāret itdi

Kaşd-ı ta‘mīr-i kulüb-ı fuķarādur dā‘im
Bunu nāṭıķ nice āṣār-ı ‘ināyet geldi

Mehdī-i devr-i zamān olduğı rüşen görünür
Baķdum āyīne-i ruḥsārına ḥayret geldi

Fāl-ı ḥayr eyleyicek sāl-i cedīde Gālib
Lafz-ı tāriḥi için vaķt-i meserret geldi (1206)

III. Selim’in devrinin adalet ve mutluluk içinde yaşandığına işāret edilen diğer şiirde de “baht-dār” kelimesiyle 1207 yılına işāret edilmektedir.

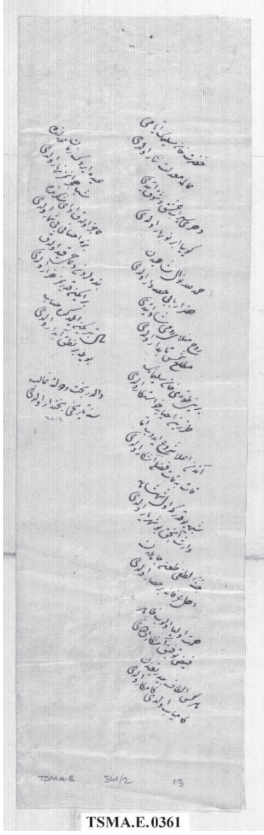
Hazret-i Hān Selimūn eyyāmı
‘Āleme ma‘delet-nisār oldı

Dehri sīr-āb-ı ‘aşķ u şevķ itdi
Gūyiyā ebr-i nev-bahār oldı

Ḥamdulillāh nevāl-i şāhīden
Hezār bābı ḥişşedār oldı

Rūḥ-ı Monlā-yı Rūmı şād itdi
Maṭla‘-ı şems-i tābdār oldı

Yerini tutdı Ḥān Süleymānuñ
Ṭarzını iḥyāya ḥāstkār oldı

Andan a' lā şürü' ammā
 ̇Kat-be-̇kat fazlı āşikār oldı

Şübhe yokdur ki ol şehinşāha
 Vāriş ancak bu şehriyār oldı

Cennet-i luḫfi ṭa' n-ni cāhilden
 Ehl-i ' irfāna bir ḫiṣār oldı

Himmet-i evliya olup zāhir
 Feyz-i tevfiḫ āşikār oldı

Herkes elṭāf-ı bī-dirīğinden
 Kāmyāb oldı kāmkar oldı

' İyda irdük zamān-ı ' adlinde
 Şeb-i hicrānımız nehār oldı

' Āciz olduk edā-yı şükrinde
 Bize ihsānı bī-şümār oldı

Bendelerden du' ācı kāyd olduk
 Bir iken ḫadrmiz hezār oldı

Sāl tebrīki eyledükde hisāb
 Böyle bir nutk-ı ābdār oldı

Sāl tebrīkin eyledükde hisāb
 Böyle bir nuṭḫ-ı ābdār oldı

Dāldur baht u devlete Gālib
 Sene tārihi bahtdār oldı

Sonuç

Daha önce İsmail Erünsal'ın da birkaç makalesiyle vurguladığı gibi arşiv belgeleri Osmanlı şiirinin ve şairlerinin anlaşılması için son derece önemli kaynaklardır. Edebiyat araştırmacılarının bu değerli kaynaktan daha çok yararlanması gereği, Şeyh Galip'i konu edinen bu çalışmamızla bir kez daha vurgulanmak istenmiştir.

Elimizdeki arşiv belgelerine göre Şeyh Galip'in ölümünden sonra geride kalan eşi ve çocuklarına bıraktığı mirasın dağılımı, çocuklarının padişahın yardım rica ettikleri ve bu taleplerinin kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, bu belgelerde Şeyh Galip'in ölümünden sonra geride bıraktığı şahsi eşyaları belli olup bu eşyaların büyük bölümünün kendisinin sahip olduğu kitaplardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Galip'in kitapları üzerinden kendisinin entelektüel yönü farklı açılardan ele alınabileceği gibi, hayatı ve ailesi hakkındaki bilgilerimizin arşiv belgelerine göre güncellenmesi gereği de ortadadır.

Galip'in Üçüncü Selim'le olan ilişkisinin bazı örnekleri de elimizdedir. Bu belgelerde Galip'e ihsan edilen paralar ve diğer hediyeler yanında Galip'in mevlevihanesine yaz aylarında çok değerli olan kar ve buzun düzenli olarak gönderildiği, padişah tarafından kendisine verilen bir beratla bir vakfin nazırı olduğu ve vakfin yöneticilerinin değiştirilmesi için padişaha talepte bulunduğu ve bu talebin uygulandığını görüyoruz. Arşiv belgelerinin Galip hakkında bize sunduğu son bilgiler de şairin bilinmeyen birkaç şiiridir. Bu şiirlerin muhtevaları da aynı zamanda Galip ile III. Selim ilişkisine işaret etmektedir.

Arşiv belgelerinin daha da derinlemesine incelenmesiyle konuyla ilgili başka belgelerin de bulunacağını ve bunlar ışığında yapılacak yeni çalışmalarla Galip'in hayatının ve III. Selim ile ilişkisinin zihinlerimizde daha da netleşeceğini umuyoruz.

Kaynakça / References

- Ayvazoğlu, B. (1995). Şeyh Galib'in hayatı. *Şeyh Galib Kitabı* içinde. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Erünsal, İ. E. (1977). Türk edebiyatı tarihine kaynak olarak arşivlerin değeri. *Türkiyat Mecmuası*, (19), 213-222.
- Erünsal, İ. E. (2008). *The Archival Sources of Turkish Literary History* (Cemal Kafadar, Gönül Alpay Tekin, Ed.). Cambridge: Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Literatures.
- Genç, İ. (2000) *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*. Ankara: Ankara Kültür Merkezi Bakanlığı Yayınları.
- Göncü, T. C. (2012). Osmanlı saray sofrasında kar ve buz Kullanımı. *Milli Saraylar*, (10), 73-85.
- Gürer, A. (1993). *Şeyh Gâlib Dîvânı (inceleme-metin)*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürer, A. (2000). Şeyh Gâlib hakkında yeni bilgiler. *Türkoloji Dergisi*, XIII (1), 203-225.
- İpekten, H. (1996). *Şeyh Gâlib (hayatı, sanatı, eserleri)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- İsen M. (1995). Osmanlılarda devlet-sanat ilişkisi ve bu ilişkinin III. Selim’le Şeyh Galib’deki görüntüsü. *Şeyh Galib Kitabı* içinde. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Kalkışım, M. (2010). Şeyh Gâlib. *DİA*, 39, 54-57.
- Kalkışım, M. (1994). *Şeyh Gâlib Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koncu, H., Çakır, M. ve Alptekin Sarıoğlu, L. (2016). *Eser-i Aşk: Şeyh Gâlib Hakkında Makaleler ve Bibliyografya*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Mert, T. (2009). Hazine-i Evrak: Fakirhane-i Gâlib Dede. *Türk Edebiyatı*, (424), 10-14.
- Okçu, N. (1993). *Şeyh Galib (hayatı, edebî kişiliği, eserleri, şiirlerinin umûmî tahlili, divânın tenkidli metni)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Taştan, E. (2012). Şeyh Gâlib ve yayımlanmamış şiirleri. *Turkish Studies*, 7 (4), 2825-2855.
- Türkmen, M. N. (2011). Osmanlı döneminde saray ihtiyaçlarının karşılanması: Kar ve buz temini. *Akademik Bakış*, 4 (8), 203-214.
- Ünal, U. (2003). İdari ve sosyal alanlarda Nizâm-ı Cedid çabaları. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (14) , 273-289.
- Yüksel, S. (1980). *Şeyh Galip (Eserlerinin dil ve sanat değeri)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Usluer, F. (2013). ŞEYH GÂLİB, Mehmed. *TEİS*. Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyh-galib-mehmed> Erişim tarihi: 20.08.2021

Teşekkür: Bu belgelerin tespitinde yardımlarını gördüğüm değerli doktora öğrencim Dr. Muhammed Duman’a çok teşekkür ederim.

